

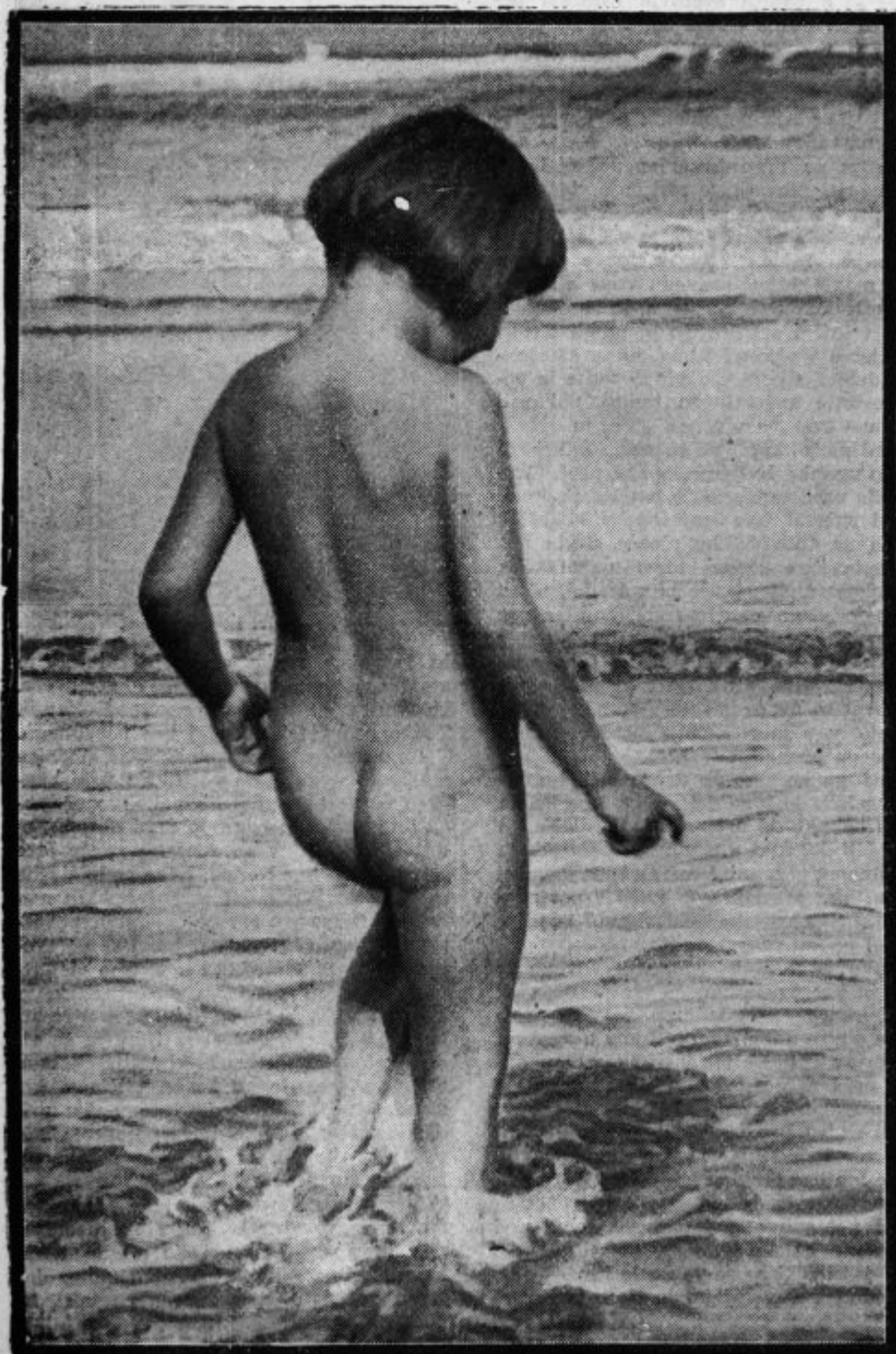
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDESKA REVIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 10.

V LJUBLJANI, 5. SEPTEMBRA 1936.

KNJIGA 20

ZADNJA POLETNA KOPEL, (Foto)

N A S T A N E K B I T I J

ODKRITE SKRIVNOSTI „STVARSTVA“

Na zadnji svetovni razstavi perutnine v Jeni so javnosti prvič predvajali nov postopek znanega embriologa z jenske univerze, prof. dr. Ludvika Gräperja, ki podaja popolnoma nove vpogled v nastanek bitij.

Če je še pred kratkim učitelj hotel ponazoriti nastajanje življenja, tedaj je obesil na steno večinoma podobe, na katerih so bile videti čedalje večje klice v kokošjem jajcu. Toda te mrtve podobe niso mogle dajati pravega vtisa o skrivnostnih dogodkih življenja, ki se odigravajo v ključni stanici. To bi mogli storiti kvečjemu ljudje od filma, ki so s težavnim delom, s pomočjo zadrževanja in pospeševanja snemalnega tempa pokazali neznane svetove v živem gibanju.

Med može, ki so na ta način odkrivali pravo uganko življenja, spada prof. Gräper. Že pred vojno se je bavil s poskusi, da bi snemal žive embrione v kokošjih jajcih na fotografske plošče. Toda pot do sedanjega stereo-kinematografskega podajanja življenja, je bila še dolga. Za srečo je bil anatom in embriolog Gräper fotograf, elektrik, mehanik in amater rokodelc hkrati. Če bi ne bil tako sposoben, zgraditi si aparate, ki jih je potreboval za svoje poskuse, sam, obrusiti si celo sam marsikatero lečo, bi še do danes ne prehodili te poti.

Medtem ko smo do danes prilično dobro vedeli, kaj se dogaja v oplojenem jajcu nekako od drugega tedna dalje, so nam bili dogodki v prvih razvojnih dneh popolnoma neznan. Prof. Gräper je našel način, da je napravil klico s pomočjo nevtralnega rdečila tako vidno, da jo je mogel potem tudi filmati.

Kako je ta čudež mogoč? Človeku se vidi že kot čarovnija, če vzame učenjak iz električne peči umetno valjeno jajce in ga odpre z udarcem s topim nožem na spodnjo stran. Beljak in rumenjaki se zlijeta pri tem v skledo, ki je napolnjena s slano vodo. Voda je potrebna za to, da omili padec žive mase, ki je za vsak sunek zelo občutljiva. Na dnu steklene skledice je majhen steklen kozarec, v katerega jajce pade in s katerim lahko potem jajce postavimo pod mikroskop ali pod kinematografsko kamero.

V jajcih, ki so se valila le kratek čas, je videti v rumenjaku le tisto tvorbo,

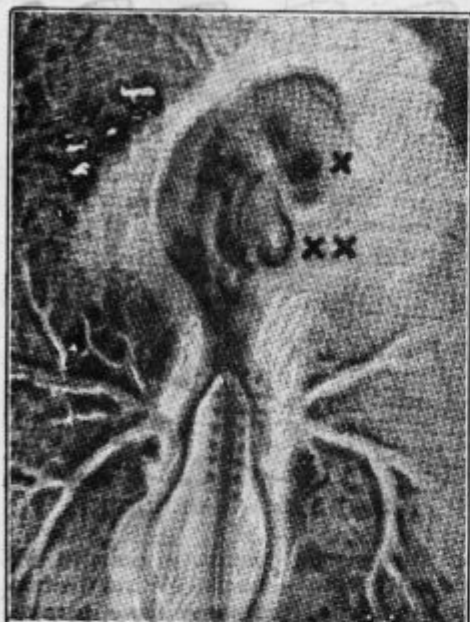

Prof. dr. L. GRÄPER

ki jo pozna vsaka gospodinja in ki jo smatra za znamenje da jajce ni več sveža. Ta tvorba je skrivnostni nosilec življenja. Težko boš videl na njej kaj posebnega. Toda s konca kakor svinčnik nakonične steklene cevke kane učenjak nanjo kapljico rdeče tekočine. Po nekoliko sekundah se razločno zarišejo neki obrisi. Sedaj boš opazil v rumenjaku rdeče črte in natančno zasledoval, kako se iz živčne cevke tvorijo izbokline možganskih mehurjev, kako se očesna mehurja povezneta ob straneh nazven, kako se polagoma razvijeta očesni leči in slušna mehurčka, kako se sestavlja prahrbtnica in kako začenja kot največji čudež utripati kakor S zakrivljeno srce. Srce je še videti kakor majhna cev, ki se neprestano zvija in steguje in poganja s tem kri skozi razvijajoči se organizem. Tu prisostvujemo do neke mere početkom človeškega razvoja iz klice, ki poteka za kratek čas povsem podobno.

Prof. Gräper je pa izdelal še drug način za opazovanje življenjskega nastajanja, in sicer ima ta način prednost, da ostane klica, ki mora čez nekoliko dni izven varnega jajca seveda poginiti, še

nekaj dlje živa. Po tem drugem načinu se jajce ne izlije iz lupine, temveč se v lupino zelo previdno odpre luknja, preko luknje se z voskom pritrdi stekelce —

65 ur valjena kokošja klica. Pri X je glava z očmi, pri XX pa srce

in pripravljeno je okno, skozi katero gledamo lahko razvijajočemu se življenju v hišo.

Če je že nad vse zanimivo, kar vidimo s prostim očesom, še večje je naše začudenje, če imamo priliko opazovati film, ki je posnel vse dogodke v prvih dneh novega življenja v jajcu v zadržanem

tempu. Priprave za to zadrževano snemanje so videti kaj preproste, a vendar je bilo treba desetletnega dela, da jih je bilo mogoče praktično rabiti. V električni valilnici je jajce v steklenem kozarcu, ob strani je svetilka, ki mu daje zelenkasto luč, po kateri postanejo slike najbolj jasne, takoj nad jajcem je snemalni aparat, ki se ustanovi z mikroskopom. Električen motor spravlja v pogon pripravo,

Jajce z opazovalnim steklom

ki sproži zapor kamere prilično vsako minuto ali vsaki dve minuti. Ti posnetki gredo nato skozi projekcijski aparat z dvatisočkrat večjo brzino, to se pravi, da se tudi razvoj embrija v jajcu, ki ga je snemala fotografska kamera, odigrava pred našimi očmi na filmskem platnu dvatisočkrat hitreje.

Ta film, ki ga je izdelal z dolgoletnim naporom prof. Gräper, bodo sedaj prekopirali na ozki film, ki ga bo mogoče predvajati po šolah. Novo pokolenje se torej ne bo moglo pritoževati, da mu je bil pouk o nastanku življenja dolgočasen.

Po dr. W. Carléju —kk

NEVARNE MUHE

Znanost že dovolj dolgo trdi, da je muha ena izmed najbolj nevarnih živali. To staro trditev je pred kratkim dokazala z novimi poskusi, ki so jih napravili v nekem znanstvenem zavodu s 400 muhami. Te muhe so bili ujeli vse v bližini smetišča. Ugotovili so nato, da nosi vsaka teh muh povprečno milijon bakterij s seboj. Posamezne muhe so spravili na želatino, ki ni imela prej v sebi absolutno nobene klice. Že po nekoliko urah so lahko razločno zasledovali pot vsake muhe kajti vzdolž teh poti so bile med tem nastale cele kolonije bakterij. Seveda se bakterije z muh še na vse drugačen način razvijajo na človeških živilih, ki so večinoma še ugodnejše redivo zanje nego želatina. Z jedjo pridejo v človeško telo in ni nič čudnega, če izzovejo tu pod nekimi pogoji nevar-

ne bolezni. Ti poskusi so torej pokazali z vso jasnostjo, da je boj proti muhi res nad vse potreben.

TELOVADBA ZA DEBELJAKE

Klub »prikupnih debeluhov« je imel za Novo leto izredno sejo za precej obloženno mizo. Pri posladku je eden izmed najbolj simpatičnih steklovcev ali stokilnikov povedal tole zgodnico: »Ludovik XIV. je zbadal vojvodo Vivonneskega radi njegove prevelike trebušnosti vpricho vojvode Aumontskega, ki ni bil nič manj rejen, in mu očital, da se premašo giblje. — Sir, se je odrezal Vivonne, to je obrekovanje! Niti en dan ne mine, da ne bi šel jaz vsaj trikrat okoli svojega bratranca d' Aumonta.«

SMRT - EDINA BESEDA

IVAN PODERJAJ

Po zapiskih pokojne V. H., reducirane uradnice in po izpovedih njenega fanta, brezposelnega absolventa višje strokovne šole.

Pa pravijo, da živimo mi mladi grešnim razvadam zapisano življenje, brez idealov in vzorov, da gojimo telesnost in zamenjamo duha, da ne priznavamo tradicije, da smo izrojenci in ubežniki, ki jih mora vsaj narod kontumacirati, če nima država zanje dovolj prostora v svojih ječah!

Tako je končal moj mladi prijatelj, recimo mu Fedor, svoje besede, potem ko mi je bil zaupal svojo bedo in svojo nesrečo — v zahvalo, ker sem pripomogel, da je dobil tu pa tam za svoje strokovne članke kakšen honorar, ki ga je bil prej delil s svojo materjo, vdovo po železničarju z mesečno pokojnino, ki vse leto ni znašala toliko, da bi ji mogel preskrbeti pogreb zadnjega razreda.

Končal?

Ne.

Zategnil si je ogoljeni suknjič, pogledal po sobi in dejal:

— Tako bi mogli govoriti samo posebljeni deleži zastarelih družb za izkoriščanje delovnih moči sobratov in soseser, ki jim je po zaslugi božje previdnosti in po krivdi človeških zakonov prisojeno, da orjejo in sejejo vse življenje v korist samozvanim gospodarjem. Da, tako so govorili, dokler so želi od našega dela dobičke. Ko pa so videli, da so jim naše moči v breme, so nas postavili na cesto, v nepregledne vrste onih, ki jih socialna politika prišteva med brezposelne, zaščitniki paragrafov pa jim očitajo še hujše stvari.

— Trenutek, prijatelj. Dovolite opazko, prosim.

— Vem, kaj mislite in kaj hočete pripomniti. Da je danes kriza, splošna kriza, vsestransko pojemanje kupne moči, obubožanje slojev, vsega prebivalstva. Kaj ne, to ste hoteli reči?

— Da. Hotel sem pripomniti, da ni denarja za delo.

— Denarja dovolj! Država ve, kje je denar in kdo ga ima. In če misli, da mora ostati tam, kjer je, pa naj osta-

H. SMREKAR: UREDNIK

ne. Država ima postave in policijo. Mi ne zahtevamo denarja. Mi zahtevamo dela in kruha. Mi imamo glave in roke. Tudi trebuh imamo. Brez teh stvari pa ni države.

Čutil sem vso njegovo zagrenjenost. Razočaranje mladega človeka, ki je končal po predpisih šolske nauke, da si more služiti kruha in si privoščiti nekoliko ljubezni in malce onega, kar je še dobrega v življenju intelektualca. Nikjer ni dobil službe. Minevala so leta. Iz vedrega idealizma se je v revščini in ob globoko občutenem zapostavljanju razvil bolesten pesimizem z nehotno primesjo skrajnih načel. In ko se je zgodilo, da je prijateljica — zaročenka je ni mogel imenovati, kajti kjer ni kruha, tam ne veljajo družbene spodobnosti, še postave ne — navzlic vsej ljubezni izrekla ono zadnjo besedo, ni bilo v njegovem mladem življenju nobenega presečišča več. Povzdignil se je nad osebno tragiko ter našel svojo katharzo v etični in socialni skupnosti.

— Tu imate, je položil na rob mize droben zvezek. Ne v zabavo. Tudi v pouk ne. Poznava se. Ko boste prebrali zapiske, boste imeli svojo sodbo. So samo še odlomki. Nekaj strani sem iztrgal. Ohranjene povedo zadosti. In potem mi boste povedali, če je smrt res edina beseda.

Zvezek je bil popisan s kratkimi beleškami, ki so se z malo izjemo kljub zmečkanim stranem in na več mestih s slabim črnilom popravljenem ali prečrtanem besedilu, pisanem z navadnim in rdečim svinčnikom, dale dobro razbrati.

Čitam Krlježo. Močan je, vŕeč pa mi ni, ker preveč razkraja. Ko bi znala pisati jaz, bi pisala o ljubezni vse drugače.

Strašno. Poslovodja mi je rekel, da bodo odpustili tri ali štiri. Gotovo mene. Šef me kar ne more videti.

Še nič ne vem. Čutim pa. Pravijo, da se bo zgodilo jutri. Moj Bog, če bo res! Kaj poreče on?

Ne morem spati. Glava me boli.

Zgodilo se je. Mlakarjevo, Pavlo in mene. Ubogi oče! Nič več ne bom mogla pomagati. In on, moj — (Tu in nadalje imenuje svojega fanta po imenu, toda mi mu bomo rekli Fedor.) Trpel bo, ker je dober in rad me ima. Morda pa še preprosim šefa.

Ze tri tedne nisem več, kar sem bila. V pisarni delam, ker moram. Skrbi me, kaj bo s Fedorjem. Tako čuden je in zmerom nekaj preišlja. Pravi, da kmalu še za koleke ne bo in za marke. Prosi na vse strani, pa ga še za slugo ne marajo. In kaj bom jaz? Kdo me bo vzel v službo, ko jih povsod odpuščajo.

Šef je šel na počitnice k morju in Elza je odšla za njim. Ze drugič. Laní je silil mene. Zdaj se je maščeval. Bom že kako, samo da bi Fedor prišel do kruha. Brez dela je tako izgubljen.

Srečna sem. Fedor me ljubi. V skrbeh je za naju oba. Povabili so ga v Industrijski zavod. Hotel je govoriti z glavnim ravnateljem zaradi službe, pa mu je tajnik v prednji sobi rekel, da ne more do njega, ker ima zanemarjeno obleko. Jezil se je in preklinjal ta red, meni pa je vse to smešno.

Mlakarjeva pravi, da je videl njen brat šefa in Elzo v Zagrebu. Prepirla sta se. Ujel je besede: dva tisoč, to je preveč! Naznanil ga bom! Jaz pa tebel! Od kdaj pa štediš z denarjem? Pa vendar ne za Milo! Pripovedovala je po vsej pisarni. Mila je pretila, da bo povedala šefu. Skoraj stegli sta se. Ostudno.

Fedor je bil danes vesel. Pri Vestniku so mu obljubili, da bo lahko kaj zaslužil. Kupil si bo čevlje in popravil obleko, toda v Industrijski zavod gre samo še kot upravni svetnik, je rekel. Trohica humorja, vendar sem zadovoljna.

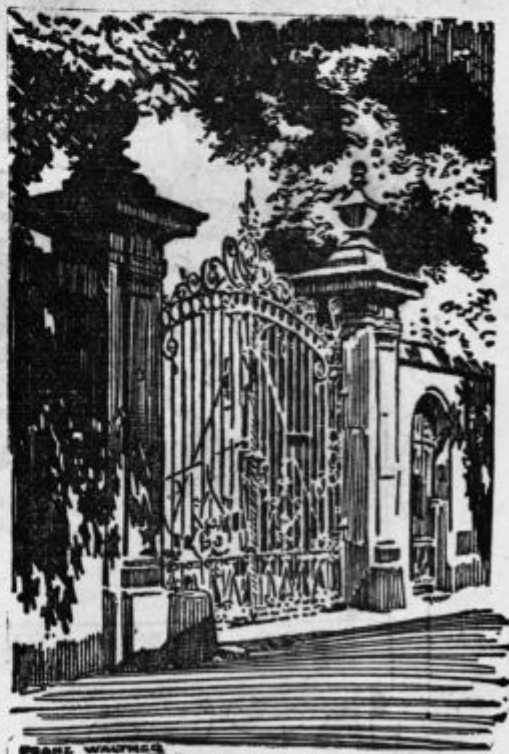
Kaj bi pisala! Molčala bom in čakala. Fedor piše razpravo.

Danes je narodni praznik. Šef se je vrnil. Šel je v cerkev s cilindrom in v fraku. Pisala mu bom. Prosim se sme vse, je rekla moja mama. Popoldne sva bila s Fedorjem na izletu. Ni bil čemer.

Elze ni v pisarni. Mlakarjeva se norčuje iz nje. Pravi, da si je šla popravljat vitko linijo za dva tisoč dinarjev. Te stroške moramo plačati me reduciranke. Razumem. Žal mi je, da sem izročila šefu prošnjo. Da bi vsaj drugi ne vedeli tega.

Ne, tega Fedor ne sme nikoli zvedeti! Šef me je poklical v svojo sobo. Ze sem mislila, da bom ostala, ko me je povabil zvečer k sebi. Vznemirila sem se, on pa mi je govoril, naj ne zamudim prilike. Oči so mu sijale v strasti in v gnevu. Držal me je trdo za roko in me spustil šele, ko sem zavpila: dva tisoč, to je preveč! Naznanil ga bom! Hitro je zaprl okno, potegnil iz telovnika uro, ki je padla na mojo nogo, in telefoniral z uradnim glasom: Gospod blagajnik, izplačajte gospodični 'H... .... vse, kar ji gre po zakonu! Bolna je in ne pride več v službo. Pošljite ji na dom, prosim! Kako sem šla iz pisarne, ne vem. Spominjam se le, da sem ga opsovala s prašičem. In zdaj sem na cesti tudi jaz. Ko bi Fedor vedel. Da bi vsaj danes ne prišel!

D A L J E

Fr. Walther: VHOD V PARK

PO BOLGARSKIH PLANINAH IN DOLINAH

DR. MILAN SIJANEC

N A D A L J E V A N J E

El tepe

Tudi na skupnih ležiščih smo se dosti dobro odpočili. Postelj namreč ni na razpolago. Koča Banderica je skromna kočica, ki razpolaga s tremi spalnimi prostori v pritličju in z dvema v podstrešju (podstrešje štejejo Bolgari najbrže že za nadstropje, ker pravi turist. vodič, da je hiša »postroena na edin etaž«), kuhinja pa je, kakor že poveda-

no, h koči postavljena. Posebnost tega planinskega zavetišča, ki leži 1770 m visoko (Cojzova koča 1791 m), je iz lesa zbita lopa, pokrita z golj z leseno streho in obita s tremi stranskimi stenami, sicer pa odprta, ki služi kot skupno ležišče. V poletnih nočeh je prenočevanje v njej nedvomno zelo prijetno in krepilno. Poleg šupe so na ograjenem dvorišču še mize in klopi — vse pod leseno streho. Vidi se pač, da ima hiža razumnega in

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © FOKATIS NI DOVOLJEN

MASKA

D'Artagnan je bil na galeriji priča tega nastopa, ki so si ga mogli razlagati samo štirje izmed prisotnih namreč kralj, kraljica, kardinal in on. Kralj sam cele stvari niti dobro ni razumel, saj ni vedel, da se ima Ana Avstrijska zahvaliti le d'Artagnanu za svoje nepričakovano zmagoslavje nad kardinalom. Kraljica je bila pravkar zapu-

stila dvorano, ko je d'Artagnan nenadno začutil na svoji rami lahko roko. Mlada maskirana ženska mu je namignila, naj ji sledi. Vzdadošen je spoznal v njej ljubko gospo Bonacieuxovo, ki ga je skozi številne hodnike vodila v skoraj temno sobo. Iz sosedne sobe so se slišali glasovi veselih žensk.

naprednega oskrbnika.

Šele zjutraj smo lahko ugotovili položaj koč. Na majhni planoti počiva sredi ozke doline; tik pod njo buči preko skalnatih skladov in skozi ozko zajedo bistra Banderica, na vzhodni strani pa se nad koč dvigajo strmi vrhovi s skalnatimi rebri.

Založeni zgolj z najnujnejšim proviantom, sicer pa brez prtljage, smo se v sončnem jutru odpravili na pot. Spočetka markirana steza nas je vodila po dolini proti jugu, nadalje ob reki navzgor, a kmalu smo zavili na desno v hrib. Nehote se je družba cepila v več skupin, ki so se končno našle šele na vrhu El

tepeja. Skupinica, ki sem ji jaz pripadal, je lezla odslej brez markacije dalje, in tudi naš vodnik se je orientiral zgolj po smeri. V tem svetu to ni bilo težavno, ker takih zaprek, kakor jih poznamo iz naših visokih gor, tod skoraj ni. Skozi borovce, brinje in ostro travo ter preko mogočnih skal smo rinili kvišku. S čisto in mrzlo vodo, ki se je pretakala med skalami in pod njimi, smo gasili hudo žejo, kajti sonce se je z vso močjo upiralo v gorske in naše hrbte. Premagali smo več strmin prednjih straž najvišjega vrha ter dospeli na širono travnato planoto. Tik pred nami se je ogromen, bel masiv El tepeja vzpenjal iz planjave pod

PLAČILO

Po lahkem inozemskem naglasu je brez posebne težave spoznal kraljičin glas. S težkim zastorom zakrita vrata so vodila v sosedno sobano. Zdajci se je med gubami zavese prikazala nežna bela ženska roka. Razumel je, da je kraljica, ki mu želi izročiti plačilo. Z globoko hvaležnostjo je sprejel dragocen prstan in se z ustnicami spoštljivo

dotaknil kraljičine roke.

Čez nekaj časa so se spet odprla glavna vrata. Maskirana gospa Bonacieuxova je vstopila, držala prst na ustih češ, da mora molčati.

»Bodite tihi ter se vrnite po isti poti.«

»Toda kdaj vas vidim spet?« je zašepetal.

»To boste zvedeli jutri.«

nebo. S svojimi širokimi plečami je zakrival pogled na zapadni greben Pirina in le skrajni vrhunci so bili vidni na obzorju. Tudi na druge strani je bil pogled veličasten. Vsepovsod, zlasti pa proti vzhodu, so bili vidni raztegnjeni, močno razčlenjeni gorski grebeni, z izrazitimi vrhovi piramidnih in stožčastih oblik, ki jim pa nismo vedeli imena. Potrpeli smo, da smo prišli na vrh in povprašali za svet vodnike.

S planjave do vrha smo zmágali pot preko strmega apneničastega pobočja po serpentinah v enem samem zaletu. Ker smo razpolagali s časom po mili volji, so se nekateri zleknili na planoti v tra-

vo ter se predali nemotenemu uživanju rajskega sveta in višinskega sonca.

Z radostnim zadoščenjem smo vstopili na najvišji vrh Pirina-El tepe (2920 m), ki nosi baje tudi domače bolgarsko ime »Vrh na buriti« (po naše nekako Viharni vrh). Tu se nam je odprl veličasten razgled na vse strani. Predvsem se nam je nudil na severozapad svojevrsten pogled na vrhove Kutelo (2910 m), Bajuva Dupka (2820 m), Suhodol (2703 m) in druge, ki so se v sklenjeni verigi vrtili drug za drugim. Svojevrstni zato, ker so bili ti vrhovi iz belega apnenca in neobičajno gladki in obli, dočim smo iz naših apneničastih gorovij vajeni na

SESTANEK

Drugo jutro je prinesel Planchet svojemu gospodu drobno pisemce. D'Artagnan je še ležal, toda urno se je dvignil, prečital vrste ter ponovno poljubljal neznatni papir. Gospa Bonacieuxova mu je obljubila sestanek ob desetih zvečer v nekem paviljonu v Saint Cloudu. Kako naj si prežene čas do te ure? Sklenil je, da obiše gospo-

da de Trevillea, s katerim po svoji vrnitvi iz Londona skoraj ni spregovoril besede. Stotnik je bil prav dobre volje, saj je bil na plesu deležen številnih dokazov naklonjenosti obeh Veličanstev. Kardinal se je zgodaj odstranil, kraljeva gospoda pa je vztrajala do ranega jutra ter se imenitno zabavala.

koničaste oblike in razsekana hrbtišča. Med posameznimi vrhovi tudi ni znatnih višinskih razlik, zato ta greben imponira zgolj po svoji mogočnosti, slikovit pa ni. Na severnem obzorju smo zaznali rahlo črto Rilskega pogorja. Viden je bil tudi Musalà.

Naravnost očarljiv pa je bil razgled proti vzhodu. Nam najbližji je bil Todorin vrh, za njim Gazej, še bolj v ozadju pa nazobčane Stražite, južno od njih Mangr-tepe, še dalje pa Džengal in Kamenica. Slutili smo, da mora biti ves ta obširen gorski svet, ki ga je sedaj oblivalo sonce v vsem razkošju, najlepši v Pirinu, in naslednji dnevi so nam to

slutnjo potrdili. Na južnem vznožju El tepeja so se svetlikala Vlahinska jezera, dalje v ozadju pa pod Banderiškim Čukarom (2750 m) Banderiško jezero.

Do sitega smo se naužili tega razgleda, nato pa zdrknili nizdol. Za sestop smo si izbrali drugo smer, namreč ono po severnozapadni steni El tepeja. Stena je precej strma in pot krušljiva; delala je preglavice samo enemu, namreč tistemu, ki je hodil z gumijastimi podpetniki.

Globoko doli na zelenici, ki leži med vrhovoma El tepe in Kutelo, smo zakrenili na desno proti severu, obkrožili na ta način zapadni rob in prišli skoraj

PRSTAN Z DEMANTOM

»Govoriti morava predvsem o vas, mladi prijatelj. Vaša srečna vrnitev je seveda v zvezi z zmagošlavjem kralja in kraljice ter s ponižanjem kardinala. Toda zdaj je treba opreznosti. Kardinal ne bo pozabil, da ste mu jo tako zagodli!«

»Menite, da je on poučen o mojem

potu v London?« je vprašal d'Artagnan.

»Kaj? Vi ste bili v Londonu? No, potem ste pač prinesli od tam ta sijajni prstan z demantom! Toda ni priporočljivo sprejemati darove od nasprotnika!«

»Kaj? Od nasprotnika? Prstan mi je dala sama kraljica!«

»Kraljica? — Neverjetno!«

tik pod severno steno, ki kakor odsekana pada z vrha v globino. Plezalci so ji bili baje vendarle kos, tako da ni več deviška. Ta globel se imenuje Kazan. Stena sama je odražala mrk vtis, kajti od neznanu kje so se neopazno prikradle megle in zastrle nebo. Preko več snežišč smo zdrčali še nižje. Med skalovjem smo iskali planinke in smo imeli srečo; za

ga, na dnu srca je samo klijovala skrb za naslednji dan. Popoldne smo prebili v odprti lopi pred hižo in debatirali s temperamentnim študentom-juristom iz Banskega o vsem mogočem, deloma pa smo tudi počivali. Z Bolgari smo se prav dobro sporazumevali, zlasti se mi je zdelo, da je makedonski jezik zelo soroden slovenskemu. Celo kopicico besed smo na-

EL TEPE (2020 m),

Foto dr. M. Stjepanec.

spomin smo si utrgali po eno, dve in hiteli dalje, kajti redke deževne kapljice so nas priganjale. Grušč in kamenito groblje nam je oviralo hitrejši sestop, a smo končno vendarle skozi gosto ruševje, preko več strmin, položenih stopnjema druga vrh druge, dospeli »domov«, v kočico Banderico. Pot izteče z zadnje visoke strmine v premi črti naravnost h koči, pred katero nas je čakala belo pogrnjena miza s šopki rož — znak neobičajne pozornosti in postrežljivosti.

Nebo se je medtem popolnoma zagrnilo z nizkimi oblaki, redke kaplje so se spremenile v pravi dež — prvi na doseganji poti. Pod streho nam ni bilo hude-

šli, ki so popolnoma enake slovenskim izrazom.

Pozno zvečer, ko smo že počivali na podstrešju, se je doslej pohleven dež spremenil v strahovit naliv z grmenjem in bliskanjem, kakor ga je mogoče doživeti samo v gorah. Dež je lil s tako silo, da je kar ropotalo in rožljalo po pločevinasti strehi, ki smo jo imeli tik nad glavami. Pregnal je seveda tudi prenočevalce iz odprte dvoriščne lope. Upali smo, da se bodo do jutra nebeške vodne zaloge izpraznile — in to se je tudi zgodilo.

D A L J E

GLEĐANJE V TEMI

Človeško oko ne more v temi, to je že ni okrog njega vidnih svetlobnih valov od rdečih do violetnih, ničesar videti. Lahko pa mu damo sposobnost gledanja v temi s pomočjo nove priprave, ki je občutljiva za ultrardeče, očem pod normalnimi pogoji torej nevidne žarke. Ta priprava, ki jo je izdelala neka nemška električna družba, se imenuje »spremanjevalec slike«, in njena velika vrednost je v tem, da omogoča neposredno opazovanje vseh stvari s pomočjo infrardečih žarkov, ne da bi bilo treba te stvari šele fotografirati in jih razviti.

KOLIKO TEHTA ZRAK?

Teža zraka, ki obremenjuje našo telo, je enaka teži živosrebrnega stebra v višini približno treh četrtin metra. Ta predstava nas malo moti, posebno ker te teže ne občutimo. Bolj nazorno pa si lahko predstavljamo težo zraku, če si pomagamo s primerom z drugimi stvarmi. Preprost račun nam pokaže, da tehta kutični čevelj zraka že več nego pišmo. Zračna količina, ki jo vdihamo v enem dnevu, je težja nego hrana, ki smo jo v istem času zaužili. Teža zraku v srednji sobi pa tehta že okroglo dvojni stot!

SLAVOMANIJA PRI NEMCIH

I. KOŠTIAL

Bili so časi, ko so mnogi nemški učenjaki vsa geografska lastna imena, če se niso dala razložiti iz nemščine, razlagali iz keltščine (keltomanija). Manj razširjena pa je bila slavomanija, ki se je držala splošnega načela: »Was man nicht anders deuten kann, sieht einfach man als slavisch an« (kar se drugače ne more razložiti, se šteje kratko malo za slovansko). To »pravilo« je veljalo nekaterim tudi za občna imena (apelative) knjižnega jezika.

Naj navedem le nekaj primerov: Lotzner je imel l. 1862. (Kuhns Zeitschrift XI, str. 173 ss.) za slov. kaufen, Pflug, Pfennig, Arbeit; leta 1883. je proglasil O. Weise (Miscellen v Beiträge zur Kunde der idg. Sprachen, VII. zv., str. 167 — 170) za slov. (poleg besed Dolmetsch, Droschke, Karbatsche, Kummel, Kutsche, Peitsche, Pelschaft, Sklave, Wildschur) tudi Juppe, Tartsche in Zote!

L. 1892. je izvajal Herm. Möller (Zeitschrift f. deutsches Altertum, 36. letnik) besedo ganz iz konec, oz. iz češk. dokonce in besedo Kranz iz slov. kŕantŕ = zvit.

Rud. Kleinpaul, ki je napravil a svojimi spisi v nemških glavah veliko zmešnjavo je trdil l. 1900. v knjizici »Das Fremdwort im Deutschen« (=Sammlung Göschen, 55. zv.), da je Schornstein (dimnik) iz rusk. »Tschornyi Stjānac« (to je seveda spajeno iz črnaja stēnā!) = schwarze Mauer; Ring (trg) iz p. rynek; Krambaubli iz n. Krampaum (brinje) + poljskega »pulec, to pa iz palenka; Dolch iz č. in p. tulich; Saloppe iz č. chalupa in Zeidel iz češk. včela — bedasto!

F. Tetzner, ki je sicer prav tak diletant kot Kleinpaul, kaže v svojem slovarju (Deutsches Wörterbuch, Reclams Univ.-Bibl. št. 3168 — 70) vendar več razsodnosti: besedam Schornstein, Ring in Zeidel je priznal germ. izvor, (besedo Dolch ima tudi on po krivem za poljsko; drugih dveh navedenih besed pa ni sprejel). Leta 1905. je oserčila 6. izdaja Meyers Grosses Konversationslexikon Nemece s pikantno novico, da je beseda Kirmes (žegnanje, proščenje, opasilo) nastalo iz slovanske besede kermes (=pojedina), dasi je bilo že zdavnaj dognano, da je nemška beseda nastala iz Kir (ch) — messe (kakor Kirta iz Kirch — tag, Kärwe iz Kirch — weihe).

Moravsko-češka beseda karmes sicer res pomeni »gostijo po pogrebu«, staropoljski kier(ch)masz je »gostija, veselice« in maloruski kermes isto — all to so same izposojenke iz nemščine! Neznani mi pisec člančiča v Maŕerjevem leksikonu — če je sploh znal kak slovanski jezik! — je menda mislil na glagol krmīti — zato je dal utopiški besedi kermes pomen »Schmauserelc.

Nemška slovnica za srednje šole, ki jo je objavil l. 1915. J. Tschinkel, je menda napravila takim fantazijam konec. V § 207. naštevā 13 besed, ki jih je vzela knjižna nemščina od 13. stoletja dalje iz slovanskih jezikov: 1. Dolmetsch iz p. tłumacz, 2. Droschke iz p. drōška, 3. Grenze iz p. granica, 4. Gurke iz p. ogurek, 5. Haubitze (starejše Haufnitz) iz č. houfnice, 6. Kren iz slov. hren, 7. Kummel iz p. chomat, 8. Peitsche iz č. bič, 9. Schmetten iz č. smetana, 10. Schōpe iz č. akopec, 11. Stieglitz iz č. stehlec, 12. Zeisig iz č. žžek in 13. Dolch iz p. in č. tulich. (Zadnjo besedo pa izvaja R. Loewe (Deutsches Wörterbuch, 1910) verjetneje iz lat. dolo = meč, skrit v palci.) L. 1926. je H. Sperber (Geschichte der deutschen Sprache, str. 89 — 90) še dodal 14. Pelschaft iz č. pečel' (okrog l. 1300) in 15. Groschen iz č. groš (to pa iz lat. grossus), češ, da kaže glas ech na slovansko posredovanje.

Naravnost blazno je, kar si je dovolil I. Wiesner v svoji »Deutsche Sprachlehre für Mittelschüler« (Wien 1913) na str. 72. v § 102., govorec o ljudski etimologiji. Čisto nemško besedo Schnapphahn (=cestni raztojniki na konju, iz schappen = hlasniti in Hahn = peletin) razlaga iz »hrvaškega Zla-pan = gospodar desetorice — tako so se baje imenovali roparski pandurski vodje v 30letni vojni! [=kroat. Znapan »Herr der Zehn« (so hiesien die räuberischen Pandurführer im Dreistg. Krieg)]. Beseda pan (=gospod je češka, lužiška, poljska in maloruska, ne pa sh.; besede zna- ali podobne v pomenu desetorica. (n. die Zehn) sh. nima. Morebiti je g. Wiesner našel v kakem slovarju zastarelo sh. besedo (tudi slovansko) dežma =desetina (n. den Zehent), ki je iz beneške laščine: la decima? Toda kako je iz dežna napravil zna-? — Vsekakor je predrzno, če pita pisec učne knjige dijake s tako izmišljeno, puhlo modrostjo.

Ker sta pisala M. Crljen (Czerlien) in M. Zunkovič le nemški, ju pač smem tu omeniti kot slavomana slov. rodu. Zadnji izvaja iz slov. jezikov n pr. rudarske izraze Stollen, Schicht, Flöz, Schacht, Kies, Schwaden, Seifen, Spat, Kobalt (»Staroslavanc, I. letnik, 1913, str. 270), kuharske izraze Oblate, Strützel, Breze, Kletzenbrot, Pofesen; besede adelig (plemenit) iz odlika; Christ, Punze, Zepfer (iz cep!), Gesehwür (iz čir!), Lazaret, Barbar, Schlaraffe, Gnom, Sibylle »Die slavische Vorzeit«, 1918-19) itd.

M. Crljen *) drzno trdi, da so slov. izvora besede Saal, Teer, Wert, Winter, Dorn, drachsen, Fahne in še mnogo drugih.

Edini razlog za Crljenove m Zunkovičeve trditve je ta, da so omenjene nemške besede nekim slovanskim besedam podobne.

*) M. Czerlien, Auf slavischen Spuren, Zagreb 1914, str. 203-4.

IZ LITERARNEGA SVETA

SVETOVNA VOJNA V ANGLEškEM ROMANU

Prvi romanopisec, ki je pokazal svetu resnično podobo krvavega svetovnega klana, je bil rajni Francoz Henri Barbusse, čigar splošno znano delo »Le Feu (Ogenj)« — poslovenil ga je dr. Anton Debeljak — je izšlo že leta 1916, v dobi, ko je bilo vojno divjanje na svojem višku. Barbusee je ožil prepričan socialist, ki je imel o vojni že v naprej določeno stališče, medtem ko sta si disciplinirani nemški in konservativni angleški duh razmeroma šele pozno upala na dan z izpovedjo in obsodbo. Erich M. Remarque (»Na zapadu nič novoga«) velja v Nemčiji za prvega razgibatelja vojnega barbarizma in vandalizma, ne glede na dejstvo, da sta angleška pisatelja S. Sassoon z delom »Memoirs of a Fox Hunting Man« (Spominj lisčjega lovca) in Edmund Blunden s svojim »Undertones of War« (Podzvoki svetovne vojne) že leta 1928, torej celo leto pred Remarqueom angleškemu bralcu podala tip vojne literature. Ta dva in številni pisci za njima seveda vojnih strahot nista opisala tako živo in neposredno kakor vojno sodoživljajoči Barbusee, kajti vojni metež sta gledala že v retrospektivi, iz sproščenih idealizirajočih sfer.

Ilustracija vojnih razmer se je sprva vršila v obliki dnevniškim zapisikom podobnih sestavkov. Tem piscem je bila vojna predvsem samo dotrdošila snov za obdelovanje in hkratu udobna priložnost za njihovo osebno izpovedanje. Kritičnih opazk ali celo obojanja pa še ni bilo v njih. To se je pojavilo šele pozneje v treznejši in globlji zasnovanem romanu, ko je mlada generacija napovedala brezobzirni boj kulturi svojih oče-lov.

Toda nobeno angleško delo o svetovni vojni ni doseglo tolikšnega uspeha kakor Barbuseov »Ogenj« ali pa Remarqueov »Im Westen nichts Neues«, niti najboljši ameriški roman s soške fronte »A Farewell to Arms« (Slovo od orožja), ki ga je napisal Ernest Hemingway in ki gre v govorčnem filmu gledalcem tako zelo na živce. V nasprotju s kakovostjo pa morejo Angleži zaznamovati prvenstvo v množini vojne literature. Vojni romani, novale in drugovrstni književniški proizvodi so v prvih desetletjih po sklenjenem miru pognali onostran Prekopa kakor gobe po dežju. Bralec vojne literature je naravno v zadregi, česa naj bi se v natrpani duševni zakladnici lotil. Da bi temu kolikor toliko odpomogel, je praktični kritik Cyril Falls že leta 1930 sestavil za angleške bralce pregleden priročnik »War Books, a Critical Guide« (Knjige o svetovni vojni, praktičen vodnik), ki naj bi jih vodil po nepregledni panorami angleške vojne literature.

D a 1 j •

NOVE KNJIGE IN REVIIJE KNJIGA O LAWRENCEU

Filozof Ernest Scilliére je izdal pri Boivin-u v Parizu snopič »David-Herbert Lawrence et les récentes idéologies allemandes«. O tem angleškem pisatelju — ki so nam ga pred malo leti predstavili že razni kritiki, n. pr. M. Jarc, prevajal pa ga je dr. St. Leben — razbereš v uvodu, da je na Francoskem in sploh po Evropi zaslovel pred manj ko 10 leti. Zlasti se je razširil drzni roman »Lady Chatterley's Lover«, tako freudističen, da ga dr. Sušnik ni omenil v Pregledu svetovne literature (1936).

Lawrence (1885—1930) je imel večkrat opravka s sodiščem svojega rodnega kraja zaradi svoje smelosti.

Mnogi ga primerjajo Rousseau-ju. V Scilliérovih razpravi pa vidiš, da je prerojeni Rousseau izkoristil razvoj rousseaujevstva, kakor se je obnesel skozi 5 zaporednih pokolenij v Angliji, Franciji, posebno pa v Nemčiji. Največkrat imenuje Življenje po sodobni šegi tisto pojmovno bistvo, ki so ga Rousseau in njegovi vrstniki oboževali pod imenom Narava. Z njim išče mistično zvezo zase in za človeški rod, kateremu hoče biti preobraževalec. Katoličan, kakršen je baron Scilliére, ne more Lawrence-u pritrditi, ko ta smatra človeško naravo za dobro, češ da so — po S. — naše vrline zgolj plod dolgotrajne vzgoje. A.D.

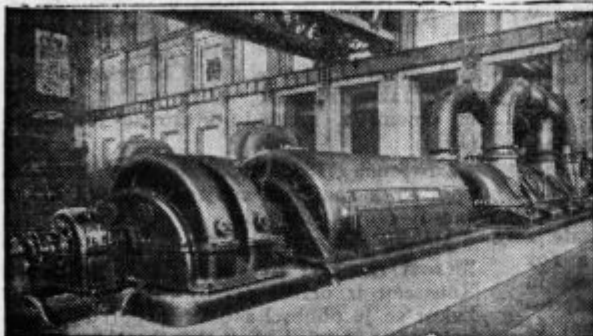

Lipphart: SONCNICE (lesorez)

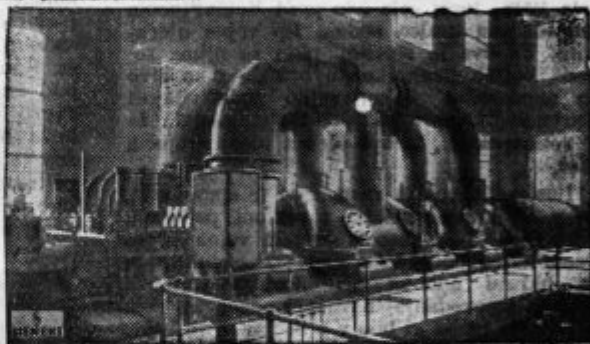
TEHNIČNI OBZORNIK

ORJAK MED TURBOGENERATORJI

Z največjim turbogeneratorjem na svetu se ponaša električna centrala v belgijskem mestecu Schelleju. Učinek orjaškega silostroja znaša pri 3000 obratih v minuti osemdeset milijonov volt-amperejev (krajše 80.000 KW). Zgrajen je bil v stremljenju

Sl. 1.

Sl. 2.

po zidužitvi velike gospodarnosti s kar največjo varnostjo v obratovanju. Za oceno gospodarnosti odločujejo nizki stroški celotne naprave kakor tudi cenenost trajnega obrata, za oceno varnosti pa dejstvo, da se

Najhitrejšo zvezo med Niponsko in Evropo posreduje parnik »Potsdam«, ki prebrodi 25.686 morskih milj dolgo pot iz Severnega morja v Niponsko in nazaj v 66 dneh. Navzlic tej rekordni hitrosti pristane parnik spotoma v 27 pristaniščih.

Večkratni zmagovalac v Gordon-Bennetovih poletih, Belgijec Denuyter hoče preleteti Atlantski ocean iz Amerike v Norveško z navadnim balonom. V to svrhu si je zgradil poseben krogelni balon s prostornino 10000 kub. metrov in z njim (in s spremiljevalcem) odpotovati v Ameriko.

Angleška vojna mornarica preizkuša že delj časa novo vrsto sider. Nova sidra nadkrijujejo vsa doslej uporabljena sidra radi tega, ker se takoj, ko dosežejo zemljo zarijejo v dno s tridesetkrat večjo silo kot so se zarile stare vrste sider.

Kmalu za Švico je pričela tudi Avstrija izvažati električno energijo ter je lani »iz-

posamezni sestavni deli čim manj napirajo in da jih čim lažje obvladajo. Prvi ozir je bil dosežen na ta način, da je bilo v napravo vgrajeno zelo malo materijala. Posledica te štednje je zveček obratov turbogeneratorja. Drugo načelno zahtevo pa so zlasti izpolnili novi smotreni oetutki.

Sliko turbogeneratorja, ki je po svojem učinku skoraj dvakrat večji od dozdajšnjih

največjih agregatov, nam posredujeta natisnjeni fotografiji. Na prvi vidimo ves agregat z dinamom v ospredju, na drugi pa so dobro vidni izredno veliki razpihavalniki pare. (tina)

vozila» nad 250 milijonov kilovatnih ur, terej več ko petino njene celotne proizvodnje.

Malokomu je znano, da vplivajo gonilna sredstva eksplozivnih motorjev in strojno olje kvarno na vse običajne tehnično uporabljive kovine. Izvzet je le drag baker in njegove zlitine. Zato je precej pomembna iznajdba tako zvanih »srebrnih cevih«, ki bodo v stanu nadomeščati bakrene dovodne cevi za olje in bencin. Na vzlic imenu, nimajo nove cevi oklepa iz zlahne kovine. Zgrajene so namreč iz gibkega, prožnega in gladkega umetnega gumija, ki ga moremo dobiti s pomočjo običajnega kalcijevega karbida. Karbid posreduje cevem tudi srebrnobelo barvo. Na »srebrne cevi« olja in gonilna sredstva sploh ne učinkujejo.

tina

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v septembru

V septembru, posebno proti koncu meseca, moraš kot skrben prijatelj cvetlic pripraviti že marsikaj, da se bo tvojim zelenim hišnim prijateljicam pozimi dobro godilo. Otm zavejejo jesenski vetrovi in poslanoje noči hladnejše, postane neugodno ne samo tebi, temveč tudi tvojim rastlinam, ki so preživele poletje v lončkih na vrtu ali na balkonu. Posebno tiste, ki so jim prednice živele v toplih deželah, kakor palme, zmajevo drvo, aralije in večina kaktaj koprne že sedaj po toplejšem prostoru. Upamo, da si že vse premislil, kam jih boš za zimo spravil, morda si že pripravil veliko cvetlično mizo ali cvetlične jasi, široko desko ob oknu in za vse rastlinski drobiž deščice med

dvojno okno ali ob notranjem oknu. Toda vse te rastline smejo v svoje prezimovališče le popolnoma osnažene. Vsa stebila in liste jim moraš temeljito pregledati zavoljo uši in če takšen mrčes najdeš, ga takoj pokončaj s kakšnim znanim pripomočkom iz trgovin s semeni. V vsakem primeru moraš zgornjo in spodnjo stran večjih listov, preden spraviš rastline v prostor, obrisati z mehko gobo in mlačno vodo. Potem je treba s krtačo in vodo umiti tudi vnanjo stran in notranji zgornji rob cvetličnih lončkov, nazadnje pa zrahljati najvišjo plast zemlje v lončkih z majhno palčko.

September je tudi pravi čas, da vsadiš v lončke vse cvetlične čebulice, ki naj se razcvetejo pozimi v sobi. Za ta namen si moraš priskrbeti posebno krepke in popolnoma zdrave čebule, v redilno, toda peščeno zemljo v lončkih vsadiš večinoma po eno čebulico hiacinte in narcise, po več pa čebulice tulipanov, krokusov, zvoncev in drugih cvetlic. Potem moraš vse pošteno zaliti in

postaviti v čim temnejši, hladen prostor. Če vsak lonček povezneš lahko tudi prazen lonček ali pa, zlasti če gre za hiacinte, papirnate »škarnice«. Teh lončkov s čebulnicami ne smeš prej postaviti v svetlo, toplo sobo k oknu, dokler niso čebule pognale v zemljo številne korenine.

Tudi na vrtu lahko vsadiš te čebulnice, toda vedno tako globoko, da je zemlja nad njimi približno dvakrat toliko visoka, kolikor so čebule same visoke. Čez zimo pokriješ mesta, kamor si jih vsadil, najbolj nekoliko centimetrov visoko s šoto ali listjem, listje pa obtežiš s smrekovimi vejami, da ne bo odletelo. Kdor ima miši na vrtu, naj pomoči čebule pred vsaditvijo v minijevovodo. Meniš dobiš v vsaki drogeriji.

Še nekaj važnega; tvoji iglavci, zelenike in drug zimzeleni les se hoče pred nastopom zime še pošteno napiti. Preden pritiemo mraz, jim daj torej še enkrat dosti vode.

PRAKTIČNE NOVOTE

Kako se varuješ nevarne avtomobilske luči?

Vsak vozač pozna težave, ki jih povzročata megleno vreme, marsikatera nesreča je nastala zavoljo nesigurnosti, ki se loti vozača, če razgled ni jasn in mu žarometi slepijo oči. Za takšne primere so narejeni varnostni celofanski listi. Okrogle plošče iz

rumenega celofana se prilepijo z dodanim lepilom na stekla žarometov. Tako daje žaromet potem prijetnejšo in bolj razdeljano luč. Po potrebi se prilepita tudi dve plošči druga na drugo. Odstraniš jih potem prav tako hitro, kakor si jih nalepil. Za nalepljenje namažeš ploščo ob robu z lepilom, jo pritiseš na steklo žarometa in stvar je narejena. Odstraniš jo pa z vodo. Celofanske zaščitne plošče dobiš za vse velikosti žarometov in ne stanejo dosti, tako da jih ima lahko vsak avtomobilist v zalogi.

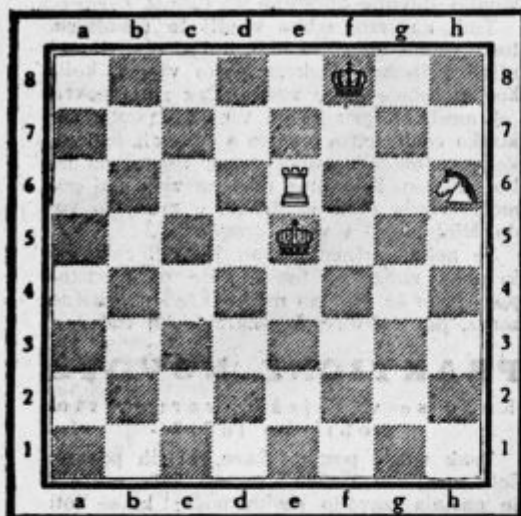
BOMBAŽ ZA PREVLAKO CEST

V Zedinjenih državah so pridelali toliko pavole, da ne vedo kam z njo. Zato poskušajo Južna Karolina uporabljati kontenino za prevlako ulic; platno se pogrezne v zemeljsko smolo na en centimeter globine in tako zavira razpokanje površja. Pripomoček je gotovo duhovit, a vse to — se — zdi — bo strašno drago.

PROBLEM 175

O. Dehler

Mat v 4 potezah

Rešitev problema 174

1. Da 4—di. »White to play« (beli v prisilni potezi) dvopoteznik v obliki maniatüre.

ZA BISTRE GLAVE

261

Kupčija

Dva možakarja sta prodala čredo živine in sta dobila za vsako živinče isto toliko kovačev, kolikor je bilo živali v čredi. Za ta denar sta kupila čredo ovc in jagnje. Za vsako ovco sta dala 100 din. Ko sta hotela nakup razdeliti med seboj v enakih delih, je eden dobil 1 ovco več nego drugi, drugi pa je vzel jagnje in majhen dodatek v denarju. Koliko je znašal ta dodatek?

262

Srečka

Štirje prijatelji so kupili srečko, ki je zadela 500 din. Po odbitku davkov v znesku 50 din, so si razdelili ostanek 450 din. Razdelitev se je izvršila v razmerju s tem, kar je bil vsak za srečko dal. Delež prvega plus 20 din, delež drugega minus 20 din, podvojeni delež tretjega in polovica četrtega deleža bi dali za vse štiri enako

vsoto. Koliko je prejel vsak izmed prijateljev?

263

Vodnjaki

Štirje kmetje so si na svojih zemljiščih izkopal po en vodnjak. Vsi štirje vodnjaki so bili enako široki, 1 štirjaški meter, po globini pa so bili različni. Tako je dosegel vodnjak prvega kmeta 10 m globine in je stal 3000 din, vodnjak drugega kmeta je bil 12 m globok in je stal 3640 din, vodnjak tretjega kmeta je segal v globino 15 m in je veljal 4750 din. Koliko je moral plačati četrti kmet za svoj vodnjak, ki je postal 18 m globok?

Rešitev k št. 260

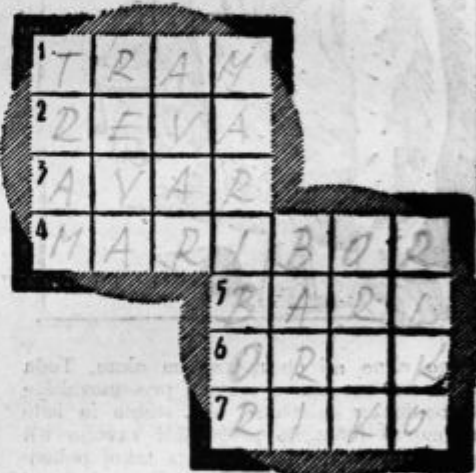
(Koliko let je Sonji?)

Sonja šteje 22 let.

ČAROBNI LIK

Crassus

Črke: aaaaaaa bb dd e ii m
m oooo rrrrrr t vvvv
postavi v okenca tako, da dobiš besede naslednjega pomena:

1. obtesan hrod, 2. stiska; ubožec, 3. Ober, 4. mesto ob Dravi, 5. albansko mestoce v južni Italiji, nastalo sredi 15. stoletja po Skanderbegovi smrti, 6. rimski pesnik, 7. moško ime. Vsako ime se čita vodoravno in navpič

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO
NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR —
TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knažjeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—
po raznašalcih, dostavljena Din 5.—